Pohjanmaan hyvinvointialueen asiantuntijalausunto
Asia: HE 132/2024 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 12 ja 16 §:n muuttamisesta

Hallituksen esityksen tavoitteet sosiaalihuollon henkilöstön saatavuuden ja sosiaalihuollon palveluiden, kuten lastensuojelun, riittävyyden varmistaminen sekä turvata sosiaalihuollon asiakkaiden oikeutta hyvään sosiaalihuoltoon.
Sen sijaan tavoite, että vahvistetaan julkista taloutta säästämällä vuoden 2025 alusta 2 miljoonaa euroa ei ole kestävä. Hallituksen esityksessä ei ole arvioitu esitetyn muutoksen kerrannaisvaikutuksia (palkkamenoja lukuun ottamatta). Asiakasturvallisuuden vaarantuminen, virheet palvelutarpeen arvioinneissa tai palveluprosesseissa voivat olla taloudellisilta seurauksiltaan palkkakulusäästöä lukuun ottamatta suuremmat, vrt. lastensuojelu: lastensuojelun kustannukset olivat noin 1,2 miljardia euroa.
Sosiaalihuollon tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden näkökulmasta on paljon TKI kehittämis-velkaa. Esityksessä todetaan, että sosiaalityössä ollut vuodesta 2012 eteenpäin jatkuvasti 20 % määräaikaisessa työsuhteessa olevia. Pätevien työntekijöiden työaika menee ”tulipalojen” sammuttamiseen. Ei ole lastensuojelun ongelmien vuoksi millään tavalla perusteltua, että juuri sillä sektorilla tehdään asiakasturvallisuutta vaarantava muutos.
Hallituksen esityksen muistiossa on hyvä nostaa sosiaalityöntekijän tehtävän merkityksellisyydestä. Kyse on yksilön oikeusturvan kannalta merkittävistä, erityistä osaamista ja ammattitaitoa vaativista tehtävistä ja niihin liittyvästä päätöksentekovallan käyttämisestä. Sosiaalityöntekijä vastaa sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta sekä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen sosiaalisen tuen ja palvelujen tarpeeseen vastaavasta sosiaalityön asiakas- ja asiantuntijatyöstä sekä sen vaikutusten seurannasta ja arvioinnista. Sosiaalityöntekijä vastaa lisäksi sosiaalihuollon palvelujen antamisesta ja päätöksenteosta Tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä työskentely laillistetun sosiaalityöntekijän työparina voisi mahdollistaa paremmat mahdollisuudet yksittäisen lapsen kanssa työskentelyyn asioissa, joissa hänellä olisi toimivalta. Mutta millä osaamisella ammattitaidolla ei pätevä työntekijä arvioi lapsen etua. Lastensuojelun liittyvät toimenpiteet ovat valitettavan usein pitkäkestoisia. Kiinnitettävä erityistä huomioita erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen.

Muistiosta nostan esiin siihen kirjattuja seuraavia huomiota:

- ehdotetulla muutoksella voidaan siten nähdä olevan myös mahdollisia kielteisiä vaikutuksia sosiaalihuollon asiakkaiden oikeusturvan ja asiakasturvallisuuden toteutumisessa
- valvontaviranomaisilta kerätyt tiedot, joissa on noussut esiin joitakin tapauksia, joissa tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä toimiva on puutteellisen osaamisensa vuoksi vaarantanut asiakasturvallisuuden ja asiakkaiden oikeusturvan

- osaamiseen liittyvät puutteet ovat johtaneet siihen, ettei asiakkaalle ole annettu tietoa hänelle kuuluvista palveluista ja päätösten seurauksista ja vaikutuksista asiakkaan elämään tai muihin palveluihin.
- tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä toimivalla ei ole ollut riittävää työnantajan tukea tunnistaa riskitilanteita tai hallita haastavia asiakkuuksia, joissa perheellä on monenlaisia ongelmia
- sosiaalityön opiskelijat eivät ole kaikilta osin pystyneet hoitamaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviä asiakasturvallisesti eikä lapsen edun ja oikeuksien mukaisesti

Esityksen mukaan henkilö toimisi nykysääntelyn mukaisesti laillistetun sosiaalityöntekijän johdon ja valvonnan alaisena. Nykyiseen verrattuna esityksen muotoilu ”henkilön riittävä käytännön kokemus ja ammattitaito – henkilön riittävät edellytykset toimia ammatissa” ei erityisesti muuta nykyistä tilannetta.
Esityksen mukainen muotoilu ”sosiaalityöntekijän sijaisena toimiva voisi osallistua erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan tai perheen palvelutarpeen arviointiin sekä asiakkaan asiaan liittyvien tehtävien suorittamiseen vastaavan sosiaalityöntekijän työparina ja laillistetun sosiaalityöntekijän ohjauksessa ja valvonnassa” on perusteltu.
Ehdotettu muutos voisi heikentää sosiaalityön veto- ja pitovoimaa laillistettujen sosiaalityöntekijöiden osalta. Mutta mikäli ehdotettua muutosta ei tehtäisi, voisi olla riski, että hyvinvointialueiden nykyinen sosiaalityöntekijöitä koskeva akuutti henkilöstöpula pahenisi ja sosiaalihuollon palveluiden riittävyys ja laatu vaarantuisivat.

Pohjanmaan hyvinvointialue ei tue ehdotettua lakimuutosta, jota pidetään lyhytnäköisenä ja katsotaan että esitys vaarantaa vahvasti haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden asiakasturvallisuutta. Lisäksi esitys heikentää laillistettujen sosiaalityöntekijän asemaa eikä turvaa sosiaalityöntekijöiden saatavuutta tarkoituksenmukaisella tavalla. Hyvää, laadukasta ja kustannustehokasta sosiaalihuoltoa ei saavuteta tinkimällä sosiaalityöntekijöiden osaamista, sekä kelpoisuus- ja pätevyysvaatimuksista.

Lausunnonantajan näkemykset voimaantulosta

Sote- ammattihenkilölain kokonaisuudistus valmistellaan parhaillaan, eikä meidän näkemyksemme mukaan ole tarkoituksenmukaista säätää sosiaalityöntekijöiden ammatti-kelpoisuudesta erillään kokonaisuudistuksen valmistelua. Me emme tue lakimuutosesitystä joka mielestämme vaatii perusteellisempaa valmistelua.

Onko lakiehdotuksen olennaisia vaikutuksia arvioitu riittävästi? Mitä muita olennaisia vaikutuksia lakiehdotuksella voidaan arvioida olevan?

Koemme, että vaikutukset ei ole arvioitu riittävästi

- Merkittävänä riskinä nähdään että, ehdotettu uudistus lisää työssä olevien laillistettujen sosiaalityöntekijöiden työn vaativuutta ja eettistä kuormaa sekä vähentää heidän asiakastyöhönsä käytettävää työaikaa.

- Sosiaalityön asiakkaina ovat erityisen haavoittuvassa asemassa olevia asiakkaita sekä erityistä suojelua tarvitsevia lapsia. Sosiaalityöntekijä käyttää työssään näiden asiakkaiden kohdalla huomattavaa julkista valtaa, minkä takia nähdään, että asiakkaalla on oikeus luottaa siihen, että hänen asioitaan hoitavalla sosiaalityöntekijällä on riittävä osaaminen tehtävien hoitamiselle. Tätä pitää turvata lailla, ei työnantajan harkinnalla.
- Valmistelun perustelut ovat ristiriidassa voimassa olevan lainsäädännön kanssa, missä valmiudet toimia sijaisena tulee sosiaalityöntekijän työharjoittelun kautta. Lakiehdotuksen mukaan sijaisena voisi toimia henkilö, joka suorittanut tietty määrä sosiaalityön opintoja ilman että voidaan varmistua, siitä että opintojen sisältöjen tietorakenne vastaa sosiaalityöntekijän vaadetta. Hyvinvointialueet työnantajina joutuisi kohtuuttomaan tilanteeseen arvioidessa onko sosiaalityöntekijäsijaisella riittävä osaamistasoa. Liikaa tilaa työnantajan harkinnalle vaarantaa merkittävästi asiakasturvallisuutta, heikentää asiakkaiden oikeusturvaa sekä vaarantaa sosiaalihuollon laatua.
- Vaarana on, päätöksenteko jää laillistettujen sosiaalityöntekijöiden varaan, jolloin on vaarana, että pätevistä sosiaalityöntekijöistä tulee “päätösautomaatteja”.
- Ilman, että sosiaalityöntekijä sijaisella on opiskelupaikkaa sosiaalityön maisterin-ohjelmassa, niin ei takeita, että hän tulee missään vaiheessa valmistumaan laillistetuksi sosiaalityöntekijäksi. Pidämme esitettyä lakiuudistusta lyhytnäköisenä ratkaisuna ja tärkeämpää on turvata riittävä määrä sosiaalityön opiskelupaikkoja, niin suomen että ruotsin kielillä. Ruotsinkielisiä opiskelumahdollisuuksia tulisi tarjota hajautetusti, jotta voidaan turvata kaksikieliset palvelut myös Pohjanmaalla.

Muita yleisiä huomioita lakiehdotuksesta?

Uusi Sote-palkkarakenne mahdollistaa sosiaalityöntekijöille houkuttelevia ja tarkoituksenmukaisia urapolkujamalleja. Sosiaalityön veto- ja pitovoimaa tulisi lisätä vahvistamalla osaamista vastaamaan asiakkaiden tarpeita, ja nähdään että esitetty lakimuutos veisi sosiaalityön arvostusta väärään suuntaan. Laadukkaat ja kustannustehokkaat palvelut sekä riittävä asiakasturvallisuus varmistetaan parhaiten vahvistamalla sosiaalityöntekijöiden osaamista ja mahdollistaa heidän jatkuva työmenetelmiä kehittävä arviointi- ja kehittämis- ja tutkimustoiminta. Katsotaan, että pätevyysvaatimusten heikentäminen uhkaa myös sosiaalityön asemaa ja uskottavuutta.

Lopullista päätöstä tehtäessä kiinnitettävä huomiota sosiaalityön yliopistokoulutuksen yksiköiden muodostama yhteistyöverkoston SOSNET:n listaukseen Sosiaalityöntekijän osaamisvaatimuksiin:

- tunnistaa erityistä tukea tarvitsevat asiakkaat ja heidän palvelutarpeensa lainsäädäntöön ja tutkittuun tietoon perustuen.

- konsultoi tarvittaessa muita asiantuntijoita ja hyödyntää tarjolla olevia muita tiedollisia ja taidollisia resursseja.
- edistää asiakkaiden hyvinvointia ja tasa-arvoisuutta vaikuttamalla palvelujärjestelmään ja päätöksentekoon
- toimii asiakaslähtöisesti ja arvioi asiakkaan etua ja palvelutarvetta moni-puolisesti ja konkreettisesti.
- harkitsee päätöksiä yhdessä asiakkaansa kanssa ja huolehtii, että asiakas tulee kuulluksi sosiaalihuoltoa toteutettaessa
- huolehtii siitä, että asiakas tunnistaa oikeutensa ja velvollisuutensa.
- toiminta on julkista vallankäyttöä sisältävää viranomaistoimintaa,
- vastaa sosiaalihuollon asiakasprosessien johtamisesta, päätöksenteosta ja sosiaalityön asiakas- ja asiantuntijatyön vaikutusten seurannasta ja arvioinnista
- arvioi tehtyjen ratkaisujen vaikutuksia ja palveluiden riittävyyttä sekä tuntee tehtävänsä kannalta keskeisen toimintaympäristön, palvelut ja niiden keskeiset toimijat.
- hallitsee ja johtaa suunnitelmallisen asiakasprosessin eri vaiheita (tilannearvio, työskentelyprosessi ja työskentelyprosessin päättäminen) ja toteuttaa suunnitelmallista sosiaalityötä omassa työssään seuraten ja arvioiden sen vaikutuksia.
- johtaa, tukee ja toteuttaa asiakkaan osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta palveluprosesseissa
- selvittää asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa asiakkaan kehityksen, ymmärryksen ja yksilöllisen tilanteen huomioiden.
- ymmärtää määrämuotoisen ja muun dokumentaation tarkoituksenmukaisuuden ja merkityksen asiakkaan ja työntekijän oikeuksien toteutumisen ja palveluiden tuottamisen näkökulmista.
- asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävä osaaminen ja asiantuntemus ovat käytettävissä koko palveluiden prosessin ajan, mukaan lukien palvelutarpeen arvioinnin ja päätöksenteon.
- tuntee palvelujärjestelmän toimintalogiikan ja palvelujen kokonaisuuden riittävän hyvin oman tehtävänsä ja asiakkaiden palvelutarpeiden kannalta

Vaasa, 15.10.2024

Erkki Penttinen
sektorijohtaja, työikäiset
Pohjanmaan hyvinvointialue
erkki.penttinen@ovph.fi
puh. 040 359 2922